

NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA
MİLLİ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI MUZEYİ

ISSN 2522-4808 (Print)
ISSN 2702-0034 (Online)

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№ 1 (28)

Bakı – “Elm və təhsil” – 2025

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi
Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi
Elmi Şurasının 16 may 2025-ci il tarixli (protokol № 5)
qərarı ilə çap olunur

Baş redaktor:

Rafael Hüseynov,
akademik

Redaksiya heyəti:

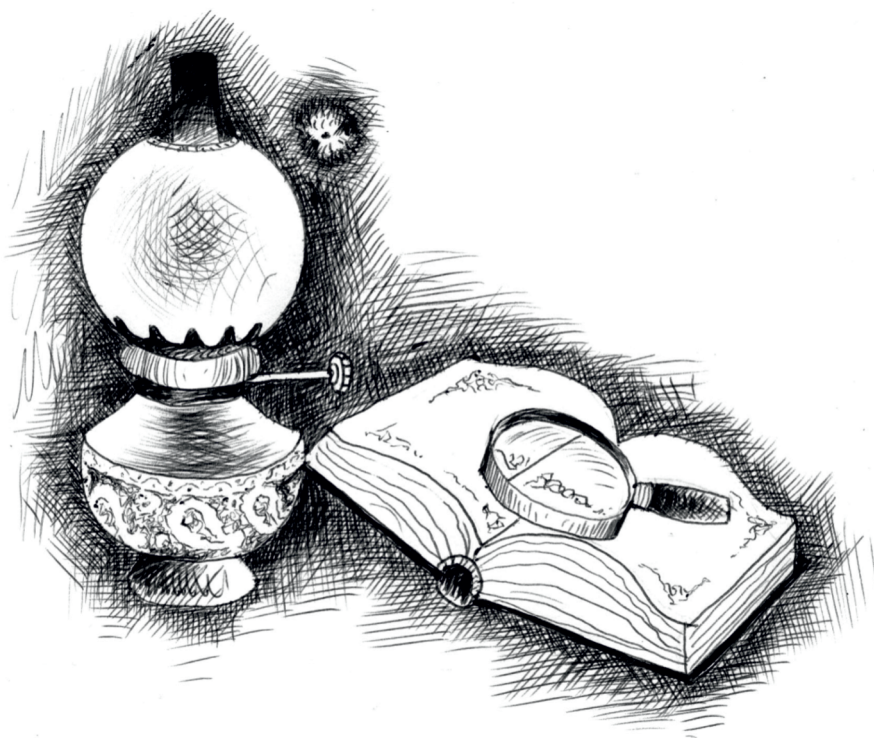
Kamil Allahyarov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Xatirə Bəşirli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Şəfəq Əlibəyli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Aida Qasımova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Tofiq Məlikli, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Nizami muzeyi, Azərbaycan
Rəhilə Qeybullayeva, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Slayyan Universiteti, Azərbaycan
Mehdi Kazımov, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan
Ali Yavuz Akpınar, professor, doktor, Boğaziçi Universiteti, Türkiyə
Hasan Cavadi, professor, doktor, Kaliforniya Universiteti, ABŞ
Firuzə Melvil, doktor, Kembridj Universiteti, Böyük Britaniya
Özgen Felek, professor, doktor, Yel Universiteti, ABŞ
Campiero Bellinceri, doktor, Venesiya Ka Foskari Universiteti, İtaliya
Mbaye Lo, professor, doktor, Dyuk Universiteti, ABŞ
Hendrik Boesoten, professor, doktor, Maynz Universiteti, Almaniya
Nataliya Çalisova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti, Rusiya Federasiyası
Gulbahor Aşurova, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Alişir Navai adına Daşkənd Dövlət Özbək Dili və Ədəbiyyatı Universiteti, Özbəkistan
Şodimaxammad Sufiyev, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
Tacikistan Respublikası Elmlər Akademiyası, Tacikistan
Zəmfira Səfərova, akademik, AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu, Azərbaycan
Cəfər Qiyasi, AMEA-nın müxbir üzvü, Azərbaycan
Məryəm Əlizadə, sənətsünaslıq doktoru, professor,
Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Azərbaycan
Marko Realini, professor, doktor, İtaliya Milli Tədqiqat Şurası, İtaliya

Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı. № 1 (28)

Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2025, 116 s.

Orta əsrlərdə müsəlman Şərqiində yaradılan elmi əsərlər “risalə” adlanırdı. Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin klassik ənənəyə riayətlə “Risalə” adlandırılmış, ədəbiyyatşünaslıq və mədəniyyətşünaslıq problemlərinin elmi araşdırmalarından ibarət məqalələr toplusu ildə iki dəfə (yaz və payız) nəşr edilir. Bu elmi araşdırmalar jurnalı məzmunu etibarlı ilə filologiya (Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı, ədəbiyyat nəzəriyyəsi, ədəbi təhlil və tənqid, folklorşünaslıq, mətnşünaslıq) və sənətsünaslıq (muzeyşünaslıq) sahələri üzrə məqalələri əhatə edir. "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı filologiya və sənətsünaslıq elm sahələri üzrə Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi dövrü elmi nəşrlər siyahısındadır. 2019-cu ildə Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin "Mətbu nəşrlərin reyestri"nə daxil edilmişdir (Reyestr № 4216). Eyni zamanda, "Risalə" elmi araşdırmalar jurnalı 05 aprel 2018-ci ildən EBSCO beynəlxalq elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir (Müqavilə № 46516).

Oxuyacaqlarınız

RİSALƏ

Elmi araşdırmalar jurnalı

№1.2025(28)

Mündəricat

KLASSİK İRS: TARİXİ VƏ NƏZƏRİ PROBLEMLƏRİ

HÜSEYNOV Rafael.

The concept of the veil in classical art and poetry and the veils of Nasimi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.007

ABDULLAYEVA Şəhla.

Klassik fars-yəhudi ədəbiyyatının banisi Mövlana Şahin Şirazinin həyat və yaradıcılığına qısa baxış

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.010

DƏMİROVA Cəmilə.

Ərəb–Siciliya ədəbiyyatında Məhəmməd ət-Tubi izi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.015

ƏMİRASLANOVA Aynurə.

Milli mətbəx nümunəmiz paxlava Nizami yaradıcılığında

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.021

YENİ VƏ MÜASİR DÖVRDƏ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ PROSES

BAGİROVA Könül.

Şəxsi arxivlərdəki nəsr əsərlərində leksik təhriflər (Cəfər Cabbarlının hekayələri əsasında)

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.025

BAGİRZADƏ Nəcibə.

M.Ə.Rəsulzadənin ədəbiyyatla bağlı araşdırmalarında Azərbaycan davası

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.028

QƏDİROVA Afət.

Satirik jurnallar milli mədəniyyətimizin refleksiya faktı kimi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.032

MƏMMƏDOVA Aynurə.

Müznibin qeyri-mətbu şeirləri arxiv materiallarında

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.036

MİKAYİLOV Ülvi.

İsa Muğannanın bədii nəsrində tale kodlarının təcəssümü

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.042

TARİXİ-MƏDƏNİ ABİDƏLƏRİN QORUNMASI VƏ TƏDQIQI. MUZEYŞÜNASLIQ

ABİDQIZI Göyərçin.

Azərbaycan musiqi salnaməsində üç korifey sənətkarın mədəni irsi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.054

ALMAZOVA Pakizə.

Muzey işində Qərb təcrübəsi

doi.org/10.30546/2702-0034.2025.1.28.059

UOT: 811.512.161

Aynurə MƏMMƏDOVA
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
aynurmemmedli81@mail.ru
ORCID ID:<https://orcid.org/0009-0004-7751-7806>

MÜZİNİBİN QEYRİ-MƏTBU ŞEİRLƏRİ ARXIV MATERIALLARINDA

Açar sözlər: Əliabbas Müznib, klassik irs, əlyazma, avtoqraf, arxiv

Keywords: Aliabbas Muznib, classical heritage, manuscript, autograph, archive

Ключевые слова: Алиаббас Музниб, классическое наследие, рукопись, автограф, архив

Giriş. Klassik irsimizin mahir bilicisi, ədəbiyyat tariximizin görkəmli araşdırıcısı, Stalin repressiyalarının qurbanı Əliabbas Müznib ədəbi aləmdə böyük nüfuz sahibi və Azərbaycan ədəbiyyatının zənginləşməsində misilsiz əməyi olan dahi şəxsiyyətlərdən biridir. Müznib əsərlərinin mövzusu xalq, millət, türkçülük, islamçılıq idi. Bu səbəbdən də yuxarı dairələr kəskin siyasi mövqedə olan Müznibə qarşı dəfələrlə həbs və sürgün qərarları çıxarmışdır.

Ədəbiyyatda Müznib təxəllüsü ilə tanınan şairin əsl adı və soyadı Əliabbas Mütəllibzadədir. Fars və rus dillərinə, türk tarixinə dair geniş məlumatlarını şəxsi oxuma yolu ilə əldə edən və bu mövzularda dövrünün məlumatlı şəxsiyyətlərindən biri kimi tanınan Müznib iti qələm, üsyankar ruhu, milliyyətçi və türkçü inancları ilə qısa zamanda ədəbi dairələrdə böyük marağa səbəb olmuşdu. Müznib yaradıcılığında müstəmləkə zülmünü ifşa edən şeirlər yazmaqla xalqda özünüdərk hissi yaradır, çarizmin zülm siyasətini pisləyirdi. Onun lirik şeirlərində bu mübarizə konsepsiyası çox aydın idi. O, bu şeirlərində çarizmi adətən “müstəbid”, “zalım”, “cəllad” kimi ifadələrlə xalqa tanıdırdı [6, s.5].

Əliabbas Müznib seçdiyi ədəbi təxəllüsünün sahib olduğu nəslin acı taleyinin xəbərçisidir. Belə ki, XIX əsrin əvvəllərində onun ulu babası – Bakının sonuncu xanı Hüseynqulu xan da, Müznib kimi, günahsız yerə məhkum edilmişdi.

Ə.Müznibin yaradıcılığında jurnalistika və publisistika mühüm önəm daşımış və publisistik yazıları əsasən milli şüurun oyanışına, sosial ədalət və cəmiyyətin maariflənməsinə xidmət etmişdir. Müznib Azərbaycan cəmiyyətinin ictimai-siyasi durumunu və sosial problemlərini açıq şəkildə tənqid etmiş, insanların maariflənməsi üçün qələmini bir silah kimi istifadə etmişdir. Bu baxımdan Əliabbas Müznibin “Həyat”, “İrşad”, “Tərəqqi”, “Kaspi”, “Yeni İqbal” qəzetlərində çap etdirdiyi məqalələrdə ifadə olunan məramın açıq, publisistik ifadəsinin şahidi oluruq. Bu qəzetlərdə ədibin çıxış etdiyi mövzular Azərbaycan ədəbi və publisistik irsində mühüm yer tutaraq, bu gün də öz tarixi dəyərini qorumaqdadır. Bu qəbil məqalələrə misal olaraq Ə.Müznibin “Dirilik” məcmuəsində çap etdirdiyi “Məqsədımız” adlı yazısını misal göstərmək olar. O, burada bəşəriyyətin son üç-dörd minillik tarixinə səyahət edir, fikirlərini

ümumiləşdirir, xalqı bu tarixi imtahanlardan ibrət dərsi almağa səsləyir, fiziki və mənəvi diriliyin ölüm-dirim mübarizəsi ilə əldə edildiyini göstərir [1, s.111].

Müznib, həmçinin, tərcüməçilik fəaliyyəti ilə məşğul olaraq Azərbaycan oxucusunun dünya ədəbiyyatının inciləri ilə yaxından tanış olmasına yardımçı olmuşdur. O, Şərqlə və Avropa ədəbiyyatının müxtəlif nümunələrini Azərbaycan dilinə tərcümə etmişdir.

Əliabbas Müznib istər məqalələrində, istərsə də əsərlərində xalqı milli mübarizəyə, həmçinin, milli oyanışa səsləyirdi. Senzura tələbinə baxmayaraq, o, məqalələrdə xalqın azadlığı tərənnümünə həsr olunan yazılarla çıxış edirdi. Bu səbəbdən də onu 1911-ci il martın 19-da həbs edirlər. Məhkəməyə istintaq şöbəsinin Bakı şöbəsi tərəfindən hüquqi qiymət verilərək, Sibirə sürgün olunması haqqında qərar çıxarılır. 1912-ci ildə Müznib Sibirə sürgün edilir.

Haqqında çıxarılan sürgün qərarına baxmayaraq, Əliabbas Müznib yolundan dönmür. Vətəndən uzaqda ağır sürgün həyatının əzablarına sinə gərərək ictimai-siyasi mövzuda şeirlər yazmağa davam edir. Həmin şeirlərin bir hissəsi Müznibin ailə üzvlərinə göndərdiyi məktublarda öz əksini tapmışdır. Müznib 1913-cü ildə Romanovlar sülaləsinin 300 illiyi münasibətilə əfv edilir və Bakıya qayıdır [9, s.87].

Müznibin şeirlərinə nəzər salanda 2007-ci ildə “Nurlan” nəşriyyatında çap edilən “Seçilmiş əsərləri”nin “Sibirya məktubları” adlı bölməsində, təəssüf ki, sürgündə yazılmasına baxmayaraq, aşağıda göstəriləcək şeirlərə rast gəlinmir [2, s.39-55].

Həyatının 20 ilini mətbuata həsr edən Müznib 1926-cı ildə mətbuatdan ayrılaraq ədəbiyyat araşdırmaçılığı ilə məşğul olmağa başlamış, bununla da siyasi yazıları bir kənara buraxmışdır. 1927-1937-ci illərdə XIX-XX əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı klassiklərinin əsərlərindən ibarət on kitab hazırlamışdır. Onun hazırladığı məşhur söz ustalarından olan Nəvainin, Füzulinin, Qüdsinin, Osmaninin, Zakirin, Natəvanın, Vəhdətinin, Vəfainin, Cənnətinin və b. şeirlərinin daxil olduğu kitab, bolşevik və erməni silahlıların 1918-ci ilin martında azərbaycanlıları kütləvi qırmasından bəhs edən “Mart hadisələri”, məşhur Ənvər paşaya həsr etdiyi kitab xalq tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. 1937-ci ildə yenidən həbs olunan Müznib, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının bir sıra tanınmış simaları kimi, milliyyətçilikdə və pantürkizmdə günahlandırılaraq ölüm cəzasına məhkum edilir. Əldə edilən arxiv sənədlərinə əsasən görkəmli şair və publisistin 27 avqust 1937-ci ildə güllələndiyi məlum olur.

Əliabbas Müznib şeirləri arxiv materiallarında. Əliabbas Müznibin əsərləri və məqalələri müxtəlif arxiv materiallarında, kitabxanalarda və dövrü mətbuat səhifələrində qorunub saxlanılmışdır. Əsasən onun fəaliyyətini özündə əks etdirən publisistik, tarixi, maarifçi yazı materialları Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda (ədibin öz dəstxətiylə müxtəlif mənbələrdən köçürüb tərtib etdiyi toplular, əlyazma əsərlərinin nüsxələri), Azərbaycan Respublikasının Ədəbiyyat və Tarix Arxivində qorunur.

Tədqiqat zamanı Milli Arxiv İdarəsinin Salman Mümtaz adına Ədəbiyyat və İncəsənət arxivində (fond 607, siyahı 2, sax. vah.13) Müznibin qeyd dəftərçəsinin yer aldığı şahidi oluruq. Həmçinin, qeyd dəftərçəsində olan bu qəzəlin digər bir avtoqraf variantına Əlyazmalar İnstitutunun arxivində də [3, s.62-63a; 4, s.8a] rast gəldik. Lakin qəzəlin “Müzniba, zalımların zülmü silinməz qəlbədən, Çünki ol cövrü-cəfayə yadigar olmuş könül” son iki beyti Milli Arxiv İdarəsinin Salman Mümtaz adına Ədəbiyyat və İncəsənət arxivində olan avtoqraf variantında mövcud deyildir. Həmçinin, Milli Arxivdə qorunan dəftərçə nüsxəsində Nabinin və Zikrinin (Molla Ağa

Səməd Molla Qasım oğlu Zikri (1831-1902)) şeirlərindən nümunələr verilmişdir. “Könül” qəzəlinin Əlyazmalar İnstitutunda olan nüsxəsinə əsasən şeirin Sibirə sürgündə olarkən yazıldığı məlum olur. Qəzəli olduğu kimi çatdırırıq.

Könül qəzəli

Daği-hicrani-vətəndən dağdar olmuş könül,
Tiri-dilduzi-ədudən lələzar olmuş könül.
Seydi-səyyadi-bəla olmaqla şəhbazi-həyat
Bayquy viranəsi bəlkə məzar olmuş könül.
Rənc olur daim bəşər minayi-cəhli-qəhrdə
Kəbeyi səyü səfadə xarzar olmuş könül.
Xuni-ixvanə boyanmış daməni-paki-vətən
Matəmi-atəşfəşanla əşkbar olmuş könül.
Zülm çox, imdad yox, əğyar zalım, rəhmsiz,
Namüvafiq yar əlindən tarmar olmuş könül.
Ruzi-rövşən qarqara, şəb şamidən sübhə qədər
Şiddəti-təzyiqdən əncümşümar olmuş könül.
Doğmayur üfqü əməldən aftabi-məsədəd
Məşriqi-islamiyan tək tirə tar olmuş könül.
Məzləmiyyətdə vücudin büsbütün qaib edüb,
Vadiyi-mövtdə ancaq ruzigar olmuş könül.
Kainati-zövqidə gitinüma miraat ikən
Haliyə bir lövhəyi-pürəğbizar olmuş könül.

Vaxtı ilə Əliabbas Müznib “İqbal” qəzetinin 1913-cü il 11 fevral nömrəsində bu şeiri çap etdirmişdir.

Müznib irsinin öyrənilməsində böyük əməyi olan görkəmli alim İslam Ağayev haqlı olaraq qeyd edir ki, “Müznibin Sibirə sürgün edilməsi hadisəsi şairin sonrakı həyat və yaradıcılığında intibah rolunu oynamışdır. Sürgündən sonra o, “Müsavat” partiyasının ideyalarını təbliğ edən görkəmli yazıçılardan birinə çevrilir”. Bunun bariz nümunələrini sonrakı illərdə yazılan əsərlərin mövzusunə nəzər saldıığımız zaman aydın şəkildə görə bilərik” [8, s.40].

Şairin sürgündə yazdığı digər bir şeiri isə Milli Arxivdə qorunan qeyd dəftərçəsinin 2 və 7-ci səhifələrində yer alan 6 beytlik “Olmasa” rədifli şeiridir. Bu şeir də Milli Arxiv İdarəsinin Salman Mümtaz adına Ədəbiyyat və İncəsənət arxivində qorunub saxlanılır. “Olmasa” rədifli qəzəlinin sonuncu iki beyti Milli Arxivdəki dəftərçədə qeyd edilməmiş, lakin Əlyazmalar İnstitutunda olan nümunədə göstərilmişdir [4, s.24].

Olmasa

Kimsədə olmaz şərəf bittəb namus olmasa,
Anlaşılmaz aləmin mənası qamus olmasa.
Mütləqiyyət hardan istemal edərərbabi-zülüm,
Ortada məktəb yıxan bir qrup casus olmasa.
İllər ilə qul olan millət necə etsün qiyam,

Həqqini almaq üçün elm ilə mənus olmasa.
Xəndədar aləm olmaz “suri-hürriyyət”, fəqət
Həp Təala Pərvəranın hissi məhsus olmasa.
Qəhrəmanlıq namını cümlə bəşər əhraz edər,
Nabeca qərqi-büka məhkum əfsus olmasa.
Səhl olar insanlara dünyada əmrari həyat,
Zülmi-cansuzi rəisü iczi mərus olmasa.
Filməsəl iraniyan təmini istiqlal edər,
“Bumi-hürriyyət” tanılmış pənceyi... olmasa.

Əliabbas Müznibin çap edilməmiş şeirlərindən biri də Salman Mümtaz adına Ədəbiyyat və İncəsənət arxivində Əmin Abidə aid fondnda (fond 170, siy. 1, s.v. 38) saxlanılır [7, s.5].

Düşdün dili-könül kainat içinə,
Düşdün ümmani-siyasət içinə.
Görmədin hiç şeyində rahatlığ,
Lənət olsun bunun həyat içinə (aprel, 1932).

Arxiv sənədinə nəzər salarkən görürük ki, şeirdə “lənət olsun” sözünün yerinə nalayiq ifadə yazılıb, lakin sonradan həmin sözün üstündən xətt çəkilərək “lənət olsun” sözü qeyd edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1932-ci ilin 23 aprelində ÜİK(b)P MK-nın “Ədəbi-bədii təşkilatların yenidən qurulması haqqında” qərarı çıxır. Bu qərarla ədəbi-bədii təşkilatların yenidən qurulması ilə sovet hakimiyyəti cəbhəsini müdafiə edən və sosializm quruluşunda iştirak etməyə can atan bütün yazıçıların Yazıçılar İttifaqında birləşdirilməsi qarşıya qoyulur. Bu qərar əsasən yazıçı və şairlərin nəzarət altında saxlanılmasını, onların totalitar rejimin nökrinə çevrilməsini, estetik həzz mənbəyindən daha çox siyasi-ideoloji funksiya daşmasını təmin etməli idi. Çox güman ki, şair bu qərara qarşı narazılığını bildirmək üçün bu beytləri yazmışdır.

Digər 4 misralıq bir şeir:

Bizimtek azadə sovet yaşamında,
Sağ ol ki, olmuşuq hələ bundan da pisinə amadə.
Çörəkləri gün-gündən bizim azaltdın sən,
Sənin ömrün az olsun görək bu dünyadə (aprel, 1932).

Əliabbas Müznibin qeyri-mətbu əsərləri içərisində maraqlı doğuran şeirlərdən biri də Mirzə Fətəli Axundzadəyə həsr etdiyi şeirdir.

1911-ci il dekabrın 2-də Mirzə Fətəli Axundzadənin anadan olmasının 100 illiyi münasibətilə Bakı ziyalıları tərəfindən böyük bir ədəbi gecə keçirilmişdi. Həmin gecədə səhnədə Əliabbas Müznib Əfəndinin Mirzə Fətəli Axundzadəyə həsr etdiyi şeir oxunmuşdur. Həmin şeir 1919-cu ildə eynilə “Övraqi-nəfisə” jurnalının 6-cı sayında da dərc edilmişdir. Bununla bərabər, bu şeir 1911-ci ilin 11 dekabrında “Məktəb” jurnalının 2-ci sayında 9-11-ci səhifələrdə də çap edilmişdir. Arxiv materialları arasında Əlyazmalar İnstitutunun 37 nömrəli arxivində sarımtıl rəngli

dəftərçənin 27a vərəqində bu şeirə rast gəldik [5, s.27a]. Həmin şeiri də olduğu kimi oxucuların diqqətinə çatdırmaq istərdik.

Ədiba, etdilər keçmişdə gərçi zatını təkfir,
Sevinsin ruhun, etdi millətin ilə təğdir.
Görüb qəflətdə qalmış milləti bidar oldun sən,
O qəflət dəfinə insane kibi huşyar oldun sən.
Qəmu dindaşının islahına sərdar oldun sən,
Bütün nöqsanlarını yazdın, əvət qəmxar oldun sən.
Ədiba!
Sevinsin.
Ogünkü yazdıqlarına ağladın, ah-nəva etdin,
Gözəl ovqatını millət yolunda sən fəda etdin.
Düzüb cahillərin təkfirinə kəsbi-cəfa etdin,
Əmin ol, kəndi təklifin əda etdin, vəfa etdin.
Ədiba!
Sevinsin
Atıldıqca nə qədər başına daşlar cəhulanə,
Nəfəs dərdin, davam etdin işində qəhrəmanə.
Buraxdın tazədən bir ruh digər cisimli canə,
Səmər vermişdir indi xidmətin cümlə müsəlmanə.
Ədiba!
Sevinsin
Sənə qan ağladan halı bizə gülməklə göstərdin,
Əvamın tən oxuna tab edib də sinə ki gərdin.
Əgərçi arzun qəlbində min həsrətlə can verdin,
Gedib bir aləmi-ülvidə lakin bəhrələr gördün.
Ədiba!
Sevinsin
Xəlil əsrinin tutmuş leykən ətrafını azər,
Nicati-milləti-islama səy etdin çəkib qəmlər,
O acı zəhmətlə şirincə bir meyvə verib yeksər,
Həman millət budur alqışlar ilə cümləsi söylər.
Ədiba!
Sevinsin.
Ədiba, etdilər keçmişdə gərçi zatını təkfir,
Sevinsin ruhun, etdi millətin ilə təğdir.

Nəticə. Bildiyimiz kimi, Azərbaycanın minlərlə bir sıra görkəmli ziyalıları, din xadimləri repressiyalara məruz qalmış, sürgündə öldürülmüş, əsərləri məhv edilmiş, xalqın yaddaşından silinmişdir. Bunun təbii nəticəsi olaraq Azərbaycan xalqı özünün ən mütərəqqi ziyalılarının elmi əsərlərindən xəbərsiz qalmış, mənəvi mirasına yadlaşmışdır. Bildiyimiz kimi, repressiya ilk növbədə ziyalıları və dərin düşünən insanlara qarşı yönəlmişdi. Dəhşətlisi budur ki, bu siyasət təkcə şəxsiyyətləri deyil, onların ailə üzvlərini də təqib və digər məhrumiyyətlərlə üz-üzə qoymuşdu. Belə zorakı siyasətin hədəflərindən biri cəmiyyətdə və ictimai şüurda xof yaratmaq və qələm sahiblərini sərbəst düşünməkdən çəkəndirmək idi. Repressiyanın qurbanları

arasında ilk sırada qələm sahibləri və ədiblər daha çox diqqəti cəlb edir. Çünki ictimai şüur və cəmiyyətin geniş təbəqələrinə təsir göstənmə vasitələrindən birincisi ədəbiyyatdır.

Repressiya məşınının ağır işgəncələrinə məruz qalaraq sürgün həyatı yaşayan Əliabbas Müznib bu qəbil ədiblərdən biri kimi daha geniş araşdırmaya ehtiyacı olan şəxsiyyətlərdəndir.

Bu baxımdan məqalədə irəli sürülən fikirlərə əsasən Müznibin Azərbaycan ədəbiyyatında tutduğu mövqeyi bir neçə nüansla izah etmək olar:

1. Müznibin yazıları Azərbaycan publisistikasında tənqidi realizmin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir.

2. Milli şüurun formalaşmasına və maarifçiliyin yayılmasına kömək etmişdir.

3. Müznib tarixi və ədəbi araşdırmaları ilə Azərbaycan mədəniyyətinin qorunmasına mühüm töhfələr vermişdir.

Onun dövrü mətbuatda dərc etdirdiyi məqalələr və satirik yazıları XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının mühüm problemlərini əks etdirməsinə, maarifçi və demokratik ideyaların yayılmasına rəvac vermişdir.

Son olaraq qeyd etmək istərdik ki, müəyyən arxiv materiallarının üzə çıxarılması Əliabbas Müznibin çoxşaxəli zəngin irsini və ədəbi ictimai fəaliyyətini daha da dərinlən öyrənməyə imkan yaradır. Həmçinin, bu məlumatlar gənc nəslin nümayəndələrinin XX əsr Azərbaycan ədəbi-ictimai fikrinin formalaşmasında böyük əməyi olan şair, publisist, nasir, tərçüməçi, folklor toplayıcısı, görkəmli alimi tanımasında mühüm rol oynayacaqdır.

Əlaqə

E-mail: aynurmemmedli81@mail.ru

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Akif Aşırılı. Azərbaycan mətbuat tarixi. Bakı: “Elm və təhsil”, 2009, 172 s.
2. Əliabbas Müznib. Seçilmiş əsərləri. Bakı: “Nurlan”, 2007, 163 s.
3. Əliabbas Müznib arxivi, fond 23, s.v. 6. Əlyazmalar İnstitutu
4. Əliabbas Müznib arxivi, fond 23, siy.1, s.v. 4. Əlyazmalar İnstitutu
5. Əliabbas Müznib arxivi, fond 23, siy.1, s.v. 8. Əlyazmalar İnstitutu
6. İslam Ağayev. Əliabbas Müznib. Seçilmiş əsərləri. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2006, 250s.
7. Əmin Abid Mütəllibzadə arxivi, fond 170, siy. 1, s.v. 38. Ədəbiyyat və İncəsənət arxivi
8. İslam Ağayev. Əliabbas Müznib: Həyatı, yaradıcılığı, əsərlərindən seçmələr. Bakı: “Elm”, 2003, 374 s.
9. Məmməd Səid Ordubadi, Əbülqasim Əminzadə, Əliabbas Müznib. Xatirələr. Nəşrə hazırlayan filologiya elmləri namizədi Nailə Səmədova. Bakı: “Nurlan”, 2008, 103 s.

Məqaləyə istinad: Aynurə Məmmədova. Müznibin qeyri-mətbu şeirləri arxiv materiallarında. Nömrə 1 (28), 2025. səh.74-81.
DOI.10.30546/2702-0034.2025.1.28.036

Aynura MAMMADOVA

MUZNIB'S NON-PUBLISHED POEMS IN ARCHIVAL MATERIALS

S u m m a r y

There is a rich heritage of Aliabbas Muznib, a prominent representative of 20th century Azerbaijani literature, prose writer, poet, and publicist. It was possible to obtain initial information about the prominent representatives of our literary history thanks to the Muznib archive.

These archival materials of Muznib include his biography, letters, documents related to his personality, works, manuscripts published in various years and in various press organizations, collected for research, books and pictures given to him by individual individuals.

According to archival materials, there is a number of information about Muznib, who has spent about 30 years of creative life, wrote hundreds of poetic works and articles, and was the editor of ten newspapers and magazines, and published more than 60 books. In all areas of his activity, Muznib put the national interests of the homeland and the people above all else, and sacrificed his life for this cause and was subjected to repression.

During the years of repression, his exquisite books, approximately 40 in terms of original composition and translation level, were removed from various libraries and destroyed, and it was forbidden to talk about him and his work. Muznib's diverse research as a literary critic and scholar also contributed to the history of culture.

One of the tasks facing literary criticism today is to study the literary and social activities of intellectuals who played an important role in the life of the people and were subjected to repression through extensive research. We hope that these poems, which we have uncovered on the basis of archival materials, will help to study the poet's work in more profound aspects in the future.

Айнура МАМЕДОВА

НЕПЕЧАТНЫЕ СТИХИ МУЗНИБА В АРХИВНЫХ МАТЕРИАЛАХ

Р е з ю м е

Выдающийся представитель азербайджанской литературы XX века, прозаик, поэт, публицист Алиаббас Музниб обладал богатым литературным наследием. Благодаря архиву Музниба возможно получить первоначальную информацию о выдающихся деятелях нашей литературной истории.

В этом архиве содержатся биография Музниба, его письма, личные документы, произведения, рукописи, которые он публиковал в разные годы и в различных издательствах, материалы, собранные для исследований, а также книги и фотографии, переданные ему разными людьми.

Посвятив литературной деятельности около 30 лет, Музниб написал сотни поэтических произведений и статей, а также был редактором десяти газет и журналов. Согласно архивным материалам, имеется информация о том, что он издал более 60 книг. Во всех сферах своей деятельности Музниб ставил

национальные интересы родины и народа превыше всего, в конечном итоге пожертвовав своей жизнью за это дело и став жертвой репрессий.

В годы репрессий около 40 его оригинальных и изысканных переводных произведений были изъяты из библиотек и уничтожены, а обсуждение его личности и творчества было строго запрещено. Разнообразные исследования Музниба также внесли значительный вклад в историю культуры как литературоведа.

Одна из главных задач современной литературной науки – проводить всесторонние исследования литературной и общественной деятельности интеллигенции, сыгравшей важную роль в жизни народа, но подвергшейся репрессиям. Мы надеемся, что стихи, извлеченные нами из архивных материалов, помогут в будущем глубже изучить творческое наследие поэта.